11 Σεπτεμβρίου 2026

Η Αγιότητα του Χρυσοστόμου Σμύρνης

Ορθοδοξία και Ορθοπραξία / Συναξαριακές Μορφές

Η Αγιότητα του Χρυσοστόμου Σμύρνης

Πορεύθηκε προς το μαρτύριο ευλογώντας τους διώκτες του

του Νίκου Χ.Βικέτου

Η Ορθόδοξος Εκκλησία στη Μ. Ασία υπήρξε Εκκλησία πολύκαρπη και πολύπαθη. Πολύκαρπη σε πνευματική ανθοφορία και πολύπαθη σε δοκιμασίες και μαρτύρια. Από την πρωτοχριστιανική εποχή και μέχρι το τραγικό 1922, δεκάδες είναι «αι ψυχαί των εσφαγμένων διά τον λόγον του Θεού και διά την μαρτυρίαν του αρνίου» (*Αποκ.* Ιωάν., στ΄ 9). Φωτεινό παράδειγμα ανάμεσά τους, ο τελευταίος άγγελος της εν Σμύρνη Εκκλησίας, ο μητροπολίτης Χρυσόστομος (Καλαφάτης) ο από Δράμας, του οποίου τη μνήμη ως αγίου εορτάζει από το 1992 κατ' έτος η Ορθόδοξος Εκκλησία της Ελλάδος την Κυριακή προ της Υψώσεως του Τιμίου Σταυρού.

Γι' αυτό τον «περίβλεπτο»[1] ιεράρχη, το μεγαλομάρτυρα άγιο του 20ού αιώνα θα γίνει λόγος στη συνέχεια του παρόντος, σε μια εποχή που άλλοι επιδιώκουν να αποσιωπήσουν το μαρτύριό του[2] και άλλοι μάχονται την αγιωνυμία του με έωλα επιχειρήματα[3].

Η σύλληψη και το μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης

Το ξημέρωμα του Σαββάτου 27 Αυγούστου 1922 (9 Σεπτεμβρίου)[4] βρήκε τον ΄Αγιο Χρυσόστομο Σμύρνης να ιερουργεί στο μητροπολιτικό ναό της Αγίας Φωτεινής και να προσπαθεί να εμψυχώσει τα πλήθη των χριστιανών που είχαν κατακλύσει τη Μητρόπολη. Αφού προσευχήθηκε γονυπετής μπροστά στον Εσταυρωμένο, απευθύνθηκε προς τους εκκλησιαζομένους και τους είπε: «Η Θεία Πρόνοια δοκιμάζει την πίστιν μας και το θάρρος μας και την υπομονήν μας την ώραν αυτήν. Αλλ' ο Θεός δεν εγκαταλείπει τους χριστιανούς. Εις τας τρικυμίας αναφαίνεται ο καλός ναυτικός και εις τας δοκιμασίας ο καλός χριστιανός. Προσεύχεσθε και θα παρέλθη το ποτήριον τούτο. Θα ίδωμεν πάλιν καλάς ημέρας και θα ευλογήσωμεν τον Θεόν. Θαρρείτε, ως εμπρέπει εις καλούς χριστιανούς»[5].

Στις 10 το πρωί της ίδιας ημέρας, οι πρώτοι τσέτες μπήκαν στη Σμύρνη, μία μέρα μετά την εκκένωση της πόλης από τον ελληνικό στρατό και την αποχώρηση των πολιτικών αρχών. Τις εσπερινές ώρες εισήλθαν οι τακτικές δυνάμεις του τουρκικού στρατού, με επικεφαλής τον πρώην νομάρχη Σμύρνης, στρατηγό Νουρεντίν πασά.

Μία από τις πρώτες ενέργειες του τούρκου στρατηγού ήταν να συλλάβει το μητροπολίτη ΣμύρνηςΧρυσόστομο, να του απαγγείλει την κατηγορία της εσχάτης

προδοσίας, γιατί ηγήθηκε της «Μικρασιατικής ΄Αμυνας», που στόχος της ήταν η δημιουργία αυτόνομου ελληνικού κράτους στη Μ. Ασία. Για τα γεγονότα που προηγήθηκαν της σύλληψης του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης, για την προσαγωγή του στο Νουρεντίν και για το μαρτύριό του υπάρχουν πολλές μαρτυρίες Ελλήνων και ξένων[6], οι οποίες μέσα στο κλίμα εκείνων των ημερών εύλογο είναι να διαφέρουν μεταξύ τους και να γεννούν ορισμένες επιφυλάξεις ως προς την ακρίβεια των εξιστορουμένων, καθώς πολλοί από τους «αυτόπτες» μάρτυρες του μαρτυρίου του Αγίου ήταν απόντες από το δράμα του ιεράρχη, αφού είχαν εγκαταλείψει την πόλη πριν οι τούρκοι στρατιώτες συλλάβουν το Χρυσόστομο Σμύρνης για να τον οδηγήσουν στο Διοικητήριο.

Μία από τις πλέον αξιόπιστες μαρτυρίες είναι εκείνη του Θωμά Βούλτσου, κλητήρα της Μητρόπολης και πιστού συνεργάτη του μητροπολίτη Σμύρνης από τη θητεία του στη Δράμα[7]. Σύμφωνα με όσα γράφει ο συνώνυμος ανεψιός του Χρυσοστόμου Σμύρνης, ο μητροπολίτης Αυστρίας Χρυσόστομος (Τσίτερ), ο Βούλτσος ήταν ο ένας από τους τρεις ανθρώπους που ήταν στη Μητρόπολη, πλησίον του μητροπολίτου Σμύρνης τις τραγικές ημέρες της Μικρασιατικής Καταστροφής. Οι άλλοι δύο ήταν ο Νικόλαος Σοφοκλέους, σύζυγος της αδελφής του Σοφίας, και ο αδελφός του Ευγένιος[8].

Ας δούμε τώρα πώς περιγράφει ο Θ. Βούλτσος τη συνάντηση του μητροπολίτη με το φρούραρχο Σαλή Ζεκή βέη και τη σύλληψή του από τους στρατιώτες του Νουρεντίν:

«Ο αστυνόμος ωδήγησε το δεσπότη στον φρούραρχο, ένα μαυρειδερό Αλβανό. Η πόρτα έμεινε μισάνοιχτη και έβλεπα μέσα. Εχαιρετίστηκαν. Ο φρούραρχος παράγγειλε για το δεσπότη βυσσινάδα. ΄Επειτα ο φρούραρχος έλεγε και ο δεσπότης έγραφε. Σε λίγη ώρα ετελείωσαν. Όταν εβγήκαμε έξω με τον αστυνόμο έλειπε το αμάξι μας. Καλή τύχη έφθασαν την ώρα εκείνη δύο Αμερικάνοι αξιωματικοί και είχαν την καλωσύνη να μας δώσουν το αυτοκίνητό τους να γυρίσωμε. Εφθάσαμε στη μητρόπολι η ώρα πέντε. Χαρά όλων, που μας είδαν. Ο μητροπολίτης έγραψε την προκήρυξι, που μας έδωκεν ο φρούραρχος. Η προκήρυξι έλεγε να μένουν όλοι στα σπίτια τους και να παραδώσουν τα όπλα στην εξουσία.

Στας οκτώ το βράδυ έρχεται ένα αυτοκίνητο στη μητρόπολι με τον ίδιο αστυνόμο και δύο στρατιώτες ωπλισμένους με λόγχες. ΄Ηλθαν να πάρουν το δεσπότη πως τον ζητά ο νομάρχης, δεν είπαν το όνομα, να πάη στο διοικητήριο με τρεις δημογέροντες[9]. Επήραν τον Τσουρουκτζόγλου και τον Κλημάνογλου και εμπήκαν οι τρεις και οι αστυνομικοί στο αυτοκίνητο, για μένα δεν είχε θέσι και μούπε ο δεσπότης να περιμένω στη Μητρόπολι. Στας δέκα το βράδυ ένας από τους στρατιώτες, που ήλθαν το απόγευμα, έφερε μία κάρτα του δεσπότη για τον αδελφό

του Ευγένιο. Του έγραφε: “Αγαπητέ αδελφέ, Μας εκράτησαν απόψε εμέ ως πρόεδρον της Μικρασιατικής Αμύνης, τους άλλους ως μέλη. Μην ανησυχείτε”. Ο Ευγένιος άρχισε να κλαίη. Το άλλο πρωί, Κυριακή, στας 8 με στέλλει να μάθω για το δεσπότη. Ευρήκα τον Ζαδέ της τραπέζης. Πριν μισή ώρα συνάντησε τον υπαστυνόμο, που είχε πάρει το δεσπότη. Αυτός του είπε πως το δεσπότη τον χάλασαν, καθώς και τους δύο δημογέροντες. ΄Ετσι έγιναν. Ως την Τετάρτη, που έφυγα, δεν μπόρεσα να μάθω τίποτε άλλο»[10].

Για το τι διημείφθη κατά τη συζήτηση μεταξύ των δύο ανδρών στο Διοικητήριο (Κονάκι) και για το πώς συμπεριφέρθηκε ο Νουρεντίν στους συλληφθέντες μόνο εικασίες μπορούν να γίνουν. Πιθανολογείται πως ο ΄Αγιος Χρυσόστομος και οι δύο δημογέροντες δεν εκτελέστηκαν αμέσως αλλά κρατήθηκαν για ορισμένο χρονικό διάστημα στις φυλακές. Αυτό συνάγεται τόσο από την αφήγηση του Θ. Βούλτσου, όσο και από το ιδιόγραφο σημείωμα του Νικολάου Τσουρουκτσόγλου προς τη σύζυγό του, στο οποίο αναφέρει: «Θα μείνουμε αυτή τη νύκτα εδώ. Μην ανησυχείς. Ευρισκόμεθα μετά του Μητροπολίτου»[11].

Παρά τις επιμέρους διαφορές τους, όλες οι πληροφορίες για το μαρτύριο του Αγίου συγκλίνουν μεταξύ τους στο ακόλουθο σημείο: Ο Χρυσόστομος παραδόθηκε από το Νουρεντίν στα χέρια του όχλου για να θανατωθεί (= να λιντσαριστεί) χωρίς νόμιμη δίκη. Επ’ αυτού ο τούρκος καθηγητής BilgeUmar, σχολιάζοντας την αφήγηση του συμπατριώτη του δημίου Ali Ağe, η οποία δημοσιεύτηκε από τον Şemsi Katiltan στην εφημερίδα της Σμύρνης *Yeni Asir* (Ιούλιος – Αύγουστος 1973) [12], υποστηρίζει ότι ο Νουρεντίν ήθελε να αποφύγει τις διαδικασίες μιας δίκης που θα έδινε τη δυνατότητα στη Βρετανία, στη Γαλλία και στην Ιταλία να επιχειρήσουν την αποτροπή της καταδίκηςτου Χρυσοστόμου Σμύρνης[13].

Δύο νεότερες μαρτυρίες για το μαρτύριο του Αγίου

Στις 14 Δεκεμβρίου 1982, με αφορμή τη συμπλήρωση εξήντα χρόνων από τη Μικρασιατική Καταστροφή, ο σμυρναίος πανεπιστημιακός καθηγητής και ακαδημαϊκός Γεώργιος Μυλωνάς, σε ομιλία του για τη μαύρη επέτειο που πραγματοποίησε στην Ακαδημία Αθηνών, αφηγήθηκε άγνωστα περιστατικά σχετικά με το μαρτύριο του μητροπολίτη Χρυσοστόμου Σμύρνης, προκαλώντας αίσθηση στο ακροατήριό του.

Ο Γ. Μυλωνάς δεν ήταν τυχαία προσωπικότητα. Η περίοπτη θέση που κατείχε στον επιστημονικό κόσμο, η ευθύνη για τη βαρύτητα των όσων έλεγε, η ομιλία του από το βήμα της Ακαδημίας Αθηνών όλα αυτά μαζί δεν του επέτρεπαν να

αυτοσχεδιάζει μιλώντας για το μαρτύριο και το θάνατο του δεσπότη της Σμύρνης. ΄Ισως γι’ αυτό μας έδωσε μια συγκλονιστική περιγραφή για τις τελευταίες ώρες του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης. Από το έγκριτο περιοδικό *Νέα Εστία* το απόσπασμα της ομιλίας του που ακολουθεί:

«Κατά τις τελευταίες ημέρες του Σεπτεμβρίου 1922, μία ομάδα φοιτητών του InternationalCollege κι εγώ βρεθήκαμε φυλακισμένοι σε απαίσιο υπόγειο σ’ ένα από τα «μπουντρούμια» του Διοικητηρίου της Σμύρνης. […] Τις βραδινές ώρες φύλακες μ’ επικεφαλής Τουρκοκρήτα παρελάμβανον θύματα που ετυφεκίζοντο. Στις 5 το απόγευμα της τελευταίας ημέρας του θλιβερού Σεπτεμβρίου, ο Τουρκοκρής εκείνος με διέταξε να τον ακολουθήσω στην αυλή. “Είσαι δάσκαλος”, με ρωτά. — “Αυτήν την τιμή είχα”, του απαντώ. — “Και οι άλλοι που ήσαν μαζί σου είναι φοιτητές”, — “Ναι”, του λέγω. —“Γρήγορα μάζεψέ τους και φέρε τους εδώ”. — “Ελάτε μαζί μου έξω”, λέγω στους συντρόφους μου. “Φαίνεται ότι ήρθε η ώρα μας. Εμπρός με θάρρος”. Ποια ήταν η έκπληξή μας όταν ακούσαμε τον Τουρκοκρητικό να λέει: “Δεν θα σας σκοτώσω, θα σας σώσω. Απόψε θα θανατωθούν όλοι όσοι είναι στο μπουντρούμι, γιατί έφεραν και άλλους που δεν έχουμε χώρο να τους στοιβάξουμε. Θα σας σώσω σήμερα, γιατί ελπίζω αυτό να με βοηθήσει να λησμονήσω μια τρομερή σκηνή που αντίκρυσαν τα μάτια μου, σκηνή στην οποία έλαβα μέρος”. Και συνέχισε:

“Παρηκολούθησα το χάλασμα του Δεσπότη σας. ΄Ημουν μ’ εκείνους που τον τύφλωσαν, που του έβγαζαν τα μάτια, και αιμόφυρτο, τον έσυραν από τα γένια και τα μαλλιά στα σοκάκια του Τουρκομαχαλά, τον ξυλοκοπούσαν, τον έβριζαν και τον πετσόκοβαν. Βαθειά εντύπωσι μου έκαμε και αξέχαστος παραμένει η στάσι του. Στα μαρτύρια που τον υπέβαλαν δεν απήντα με φωνές, με παρακλήσεις, με κατάρες.

Το πρόσωπό του το κατάχλωμο, το σκεπασμένο με το αίμα των ματιών του, το πρόσωπό του είχε εστραμμένο προς τον Ουρανό και διαρκώς κάτι ψιθύριζε που δεν ηκούετο πέρα από την περιοχή του. — “Ξέρεις εσύ, δάσκαλε, τι έλεγε;” — “Ναι ξέρω”, του απήντησα. “΄Ελεγε: Πάτερ ΄Αγιε, άφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι ποιούσι””. — “Δεν σε καταλαβαίνω, δάσκαλε, μα δεν πειράζει. Από καιρού σε καιρό, όταν μπορούσε, ύψωνε κάπως το δεξί του χέρι και ευλογούσε τους διώκτες του. Κάποιος πατριώτης μου αναγνωρίζει τη χειρονομία της ευλογίας, μανιάζει, μανιάζει, και με το τρομερό μαχαίρι τού κόβει και τα δύο χέρια του Δεσπότη. Εκείνος σωριάστηκε στη ματωμένη γη με στεναγμό, που φαινόταν ότι ήτο μάλλον στεναγμός ανακουφίσεως, παρά πόνου. Τόσο τον λυπήθηκα τότε που με δύο σφαίρες στο κεφάλι τον αποτελείωσα. Αυτή είναι η ιστορία μου. Τώρα που σας την είπα ελπίζω πως θα ησυχάσω. Γι’ αυτό σας χάρισα τη ζωή”. — “Και πού τον έθαψαν;” ρώτησα με αγωνία. —”Κανείς δεν ξέρει πού έρριψαν το κομματιασμένο του κορμί»”».

[14]

Με τη μαρτυρία του Γεωργίου Μυλωνά συνάδει και μια άλλη μαρτυρία, εκείνη του λόγιου μητροπολίτη Κορίνθου Παντελεήμονος (Καρανικόλα). Το Σεπτέμβριο του 1992, εβδομήντα χρόνια από το μαρτυρικό θάνατο του Χρυσοστόμου Σμύρνης, ο Κορίνθου Παντελεήμων είχε υποβάλει γραπτό αίτημα προς τη Δ.Ι.Σ. της Εκκλησίας της Ελλάδος ζητώντας την αγιοκατάταξη των εθνο-ιερομαρτύρων κληρικών του 1922 και είχε σπεύσει να εορτάσει τη μνήμη τους στη μητροπολιτική του περιφέρεια, πολύ πριν ληφθεί η απόφαση της Ιεράς Συνόδου[15]. Στη συνάντηση που είχαμε μαζί του στο πλαίσιο του εορτασμού της μνήμης του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης, ο Κορίνθου Παντελεήμων μας παρέδωσε ιδιόχειρο σημείωμά του στο οποίο γράφει:

«*Τη δεύτερη ή τρίτη ημέρα του Αυγούστου του 1943 έφθασε εις το ξενοδοχείο της Σμύρνης, όπου είχαμε καταλύσει εγώ και ο μητροπολίτης Παντελεήμων Φωστίνης – φυγάδες με όλους τους συνεργάτες μας του κλιμακίου της Κύμης του «ΜΙΔΑΣ 614» — ο εφημέριος του Προξενείου Σμύρνης π. Γεώργιος Γροπέτης λίγο ταραγμένος και σε ασυνήθη ώρα από τη συνήθη ώρα που μας επεσκέπτετο, σχεδόν καθημερινά, και απευθυνόμενος προς τον μητροπολίτη του λέγει τα εξής:*

“Σεβασμιώτατε με συγχωρείτε διά την παράκαιρη επίσκεψί μου αυτή, την κάνω όμως γιατί επανειλημμένως με έχει ενοχλήσει ένας Τουρκοκρής δικηγόρος της Σμύρνης, ο οποίος έμαθε ότι είσθε εδώ και θέλει να τον δεχθήτε, όπως μου είπε, για το εξής ζήτημα: Μου ομολόγησε ότι αυτός είναι που πυροβόλησε από πίσω στο κεφάλι τον εθνομάρτυρα Χρυσόστομο Σμύρνης και μου δικαιολογήθηκε ότι το έκαμε αυτό από οίκτο για να τον λυτρώση από τα συνεχιζόμενα βασανιστήρια που του έκαναν περιφέροντάς τον οι διάφοροι του τουρκικού όχλου, προς τον οποίον τον είχε παραδώσει ο Νουρεντίν. Θέλει να σας δη, να γονατίση, να σας φιλήση το χέρι, κι αν μπορούσατε να του διαβάσετε μια ευχή για να αισθανθή συγχωρεμένος, γιατί από τότε δεν μπορεί να ησυχάσει”.

Ο μητροπολίτης πολύ συγκεκινημένος αλλά και με μεγάλη ανατριχίλα απάντησε αυτομάτως. “Όχι, όχι δεν μπορώ να τον δεχθώ. Ας ζητήσει το έλεος από το Θεό και από την ψυχή του Αγίου”.

΄Ημουν παρών καθ’ όλην αυτήν την επίσκεψιν του πατρός Γροπέτη, την κατέγραψα τότε, και την παραδίδω διά την Ιστορίαν».

Χαρακτηριστικά του μαρτυρίου του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης

Το παράδειγμα του Χρυσοστόμου Σμύρνης που υφίσταται μαρτύριο, αυτοθυσιαζόμενος για το λαό του, δεν είναι το μοναδικό. Η ιστορία μας έχει διασώσει και άλλους κληρικούς, που οδηγήθηκαν θελληματικά προς το μαρτυρικό θάνατο. Τι διακρίνει λοιπόν τον ΄Αγιο Χρυσόστομο Σμύρνης από τους άλλους κληρικούς και μοναχούς, που θυσίασαν τη ζωή τους στους αγώνες του ΄Εθνους;

α) Ο ΄Αγιος Χρυσόστομος Σμύρνης είχε βιώσει την ιδέα του μαρτυρίου του από την ημέρα της χειροτονίας του εις αρχιερέα. Η παράδοση διασώζει τα αποχαιρετιστήρια λόγια του προς τον Πατριάρχη Ιωακείμ Γ΄, όταν άφηνε το Φανάρι, για να μεταβεί στη Δράμα: «Εν όλη τη καρδία και εν όλη τη διανοία θα υπηρετήσω την Εκκλησία και το Γένος, και η μίτρα την οποίαν αι άγιαι χείρες σου εναπέθεσαν επί της κεφαλής μου, εάν πέπρωται να απολέση την λαμπηδόνα των λίθων της, θα μεταβληθή εις ακάνθινον στέφανον μάρτυρος ιεράρχου». Όταν πληροφορήθηκε την άγρια δολοφονία του μητροπολίτη Κορυτσάς Φωτίου[16] έγραψε στο Μανουήλ Γεδεών τούτα τα λόγια: «΄Εκλαυσα, έκλαυσα ως παιδίον μικρόν διά τον οικτρόν θάνατον του αδελφού Φωτίου. […] Τις οίδε και οποίους άλλους αδελφούς και ίσως – ίσως και τον γράφοντα αυτόν — αναμένει η αυτή τύχη !»[17].

β) Ο ΄Αγιος Χρυσόστομος Σμύρνης ενεργούσε πάντα με συνείδηση ότι ως ορθόδοξος ιεράρχης ήταν «ο ποιμήν ο καλός» και όφειλε να παραμένει με το ποίμνιό του[18] και να αγωνίζεται για τη σωτηρία του, ακόμα και αν επρόκειτο να υποστεί μαρτυρικό θάνατο. Η αντίληψη για τη διάκριση των ρόλων τού «καλού ποιμένα» και του «μισθωτού ποιμένα», ο οποίος στη θέα του λύκου αφήνει τα πρόβατα και φεύγει για να σωθεί, ήταν βαθιά ριζωμένη μέσα στον ιεράρχη. Ο χρυσοστομικός λόγος με τον οποίο αντιμετώπισε τους προτρέποντας αυτόν να φύγει: «Παράδοσις του ΄Εθνους και της Εκκλησίας μας δεν είναι η φυγή εν όψει κινδύνου, αλλ’ ο αγών μέχρις εσχάτων και η θυσία. Εάν μεν ο εχθρός φεισθή του ποιμνίου μου, ποίος θα το περιθάλψη; Εάν δε τούτο σφαγή, πώς ημπορώ εγώ να επιζήσω; Είτε το εν συμβή είτε το άλλο, η θέσις μου είναι εδώ, μαζί με το ποίμνιόν μου»[19], εκφράζει το ακραιφνές εκκλησιαστικό φρόνημα του μητροπολίτη Σμύρνης.

γ) Η στάση του πριν από το μαρτύριο αποδεικνύει άνθρωπο άγιο, κοσμούμενο με χριστιανικές αρετές και θερμή πίστη. Ο ΄Αγιος Χρυσόστομος Σμύρνης γνώριζε τι ήθελε και τι ζητούσε από αυτόν ο Θεός. Γι’ αυτό και είχε αποκλείσει από την ψυχή του το φόβο του θανάτου. Ο τότε μητροπολίτης Εφέσου Χρυσόστομος, στενός συνεργάτης και πνευματικό ανάστημα του Αγίου Σμύρνης, γράφει για το Γέροντά

του: «Επί τω ακούσματι, ότι πιθανόν να αποθάνωμεν ως μάρτυρες, ενεθουσιάσθη και μοι είπεν ότι τούτο είναι δι' ημάς το ποθητόν τέλος»[20]. Σε πρόχειρο σημείωμά του επί σιγαροχάρτου, που διέσωσε ο λοχαγός Τηλέμαχος Κοσμάτος, ο μαρτυρικός ιεράρχης έγραψε το ψαλμικό: «Κύριος φωτισμός μου και Σωτήρ μου. Κύριος υπερασπιστής της ζωής μου, από τίνος δειλιάσω;»[21].

δ) Τις ώρες της μεγάλης του αγωνίας «εκτενέστερον προσηύχετο» (Λουκ. κβ΄ 44), είτε στο ναό της Αγίας Φωτεινής[22] είτε στο επισκοπείο της Μητροπόλεως. Κατέφευγε στην προσευχή και ζητούσε ν' αντλήσει μέσα από τις σελίδες του *Ευαγγελίου* θάρρος, ευψυχία και καρτερία, για ν' αντιμετωπίσει το μαρτύριο.

Ο πιστός καβάσης του Θωμάς Βούλτσος μας διηγείτο πως, λίγο προτού οι Τούρκοι συλλάβουν το δεσπότη, εκείνος ήταν κλεισμένος στο δωμάτιό του και μελετούσε από το κατά Ιωάννη *Ευαγγέλιο* το μαρτύριο του Ιησού στην αυλή του Πιλάτου. Εκείνο το *Ευαγγέλιο*, μας έλεγε ο Θ. Βούλτσος, έφερε επάνω του φανερά τα ίχνη από τον ιδρώτα και τα δάκρυα του μητροπολίτη[23].

ε) Σύμφωνα με την αφήγηση του Γ. Μυλωνά, στη μαρτυρική πορεία του προς το θάνατο, ο ΄Αγιος Χρυσόστομος Σμύρνης στράγγιξε το ποτήριο του φρικτού του πάθους με τη γαλήνια σιωπή του. Χωρίς περιφρόνηση, χωρίς οργή εσύρθη προς τον τόπο του μαρτυρίου του, ενώ γύρω του λυσσομανούσε ο φανατισμένος όχλος. Άλλος στη θέση του θα ξεσπούσε σε ύβρεις και σε εκδηλώσεις απελπισίας. Ο ΄Αγιος Χρυσόστομος Σμύρνης αντίθετα σήκωνε τα χέρια του και ευλογούσε τους διώκτες του, γεγονός που θεωρήθηκε ως πρόκληση από τους δημίους του.

Επίμετρο

Με αφορμή το τελευταίο αυτό στοιχείο της μαρτυρίας του Γ. Μυλωνά, ας μας επιτραπεί να μεταφέρουμε ως επίμετρο ένα σχόλιο από το λόγιο πρωτοπρεσβύτερο π. Γεώργιο Δορμπαράκη.

Γράφει ο π. Γεώργιος: «Αυτή η μαρτυρία ενός αυτόπτη μάρτυρα φανερώνει [...] το μέγεθος της αγιότητας του μητροπολίτη Σμύρνης Χρυσοστόμου, αφού στην πίστη μας την ορθόδοξη εκείνο που αποτελεί αποδεικτικό μεγάλης αγιότητας είναι η αγάπη που απλώνεται και προς τον εχθρό. Και τίποτα να μην ξέραμε για τον άγιο Χρυσόστομο, και μύρια όσα να του έχουν καταλογιστεί, το τέλος του είναι εκείνο που φανερώνει την εσωτερική, της καρδιάς του ποιότητα. Κι ο άγιος Χρυσόστομος σαν τον Χριστό, σαν τον άγιο Στέφανο, σαν τους αποστόλους και όλους τους άγιους μάρτυρες ευλογεί και προσεύχεται γι' αυτούς. Μόνον όποιος διακατέχεται πλούσια από αυτό το πνεύμα του Χριστού ξέρουμε ότι ανήκει σ' Εκείνον και προεκτείνει την αγιότητα Εκείνου. *"Τι έτι χρείαν έχομεν μαρτύρων;"*»[24]. Και ως

κατακλείδα παραθέτει το ακόλουθο στιχούργημα:

Στον άγιο Χρυσόστομο Σμύρνης

΄Οτι θεριά ΄νθρωπόμορφα * δεν βλέπαν και δεν νιώθαν,

το ΄δαν τα δέντρα, τα πουλιά * ο ήλιος και το χώμα:

τ’ άγιο κορμί που κείτουνταν * ακρωτηριασμένο,

με πύριν’ όμως την ψυχή * και με αγάπης χρώμα !

Τα χείλη του ψιθύριζαν * βαμμένα μεσ’ στο αίμα,

— την ώρα που του ρολογιού * οι δείκτες σταματούσαν —

κείνο που πήρ΄ ο άνεμος * με δέος και με φόβο,

για να το φέρει όπου γης * και δάκρυα ξεσπούσαν.

«Πατέρα, τη συγχώρηση * δώσ’ τους, μη τους γδικιέσαι,

Γιατί δεν ξέρουνε κι αυτοί * σαν τότε οι εχθροί Σου»,

λέγαν τα χείλη τ’ άγια * του Χρυσοστόμου Σμύρνης,

λίγο πριν φύγει του η ψυχή * σώμα ψυχή χωρίσουν !

Εσείστηκαν οι ουρανοί * απ΄ τη βαθειά αγάπη

κι ευθύς εφάνη ο Χριστός * που ΄σκύψε κει σιμά του

*«Δούλε καλέ και αγαθέ, * μην τον φοβάσαι διόλου*

*όποιον σου παίρνει τη ζωή * μικρό τ΄ ανάστημά του» !*

Κι έφυγε ο Χρυσόστομος * ο της θυσίας άγιος

Μα άφησε το σώμα του * τη γη μας να λιπαίνει.

Από ψηλά τώρα θωρεί * κι από την προτομή του

θυμίζοντας το χρέος μας * – φωνή που δεν σωπαίνει !

Σημειώσεις:

[1]. Ο όρος χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά από το διακεκριμένο ιστορικό και

σεβαστό δάσκαλό μας, καθηγητή κ. Σαράντο Καργάκο, σε ομιλία του στη Ν. Ιωνία Μαγνησίας στις 13.9.1992 για την επέτειο των 70 χρόνων της Μικρασιατικής Καταστροφής. Βλ. Σαράντος Ι. Καργάκος, *Ο εθνομάρτυς Χρυσόστομος Μητροπολίτης Σμύρνης ο «περίβλεπτος»*, εκδ. Εκκλησιαστική Βιβλιοθήκη Ι. Μητροπόλεως Δημητριάδος, 1996.

[2]. ΄Εγκυρη αθηναϊκή εφημερίδα μεγάλης κυκλοφορίας στην ένθετη έκδοσή της για την εθνική τραγωδία του 1922, αναφερόμενη στον ποιμενάρχη της ιωνικής πρωτοπολιτείας γράφει: «΄Οταν κατέρρευσε το μέτωπο [ο Χρυσόστομος] αρνήθηκε να αποχωρήσει από τη Σμύρνη και βρήκε τραγικό θάνατο» (εφημ. ΤΑ ΝΕΑ / Ιστορία, *Η Μικρασιατική Καταστροφή 1922*, σ. 73), ως ο Άγιος Χρυσόστομος Σμύρνης να μην κατακρεουργήθηκε με πρωτοφανή βαρβαρότητα από τον τουρκικό όχλο.

[3]. Κατά της αγιωνυμίας τού μάρτυρος στράφησαν, μετά την απόφαση της Διαρκούς Ιεράς Συνόδου (Δ.Ι.Σ.) της Εκκλησίας της Ελλάδος, ο ιδρυτής του κινήματος της «Χριστιανικής Δημοκρατίας», συγγραφέας και πρώην βουλευτής Νίκος Ψαρουδάκης, ο τέως αρχιμανδρίτης Ευστάθιος Τρικαμηνάς, οι συγκροτούντες την οργάνωση Ορθόδοξος Χριστιανικός Αγωνιστικός Σύλλογος «Θεόδωρος ο Στουδίτης» στο Βόλο, μερίδα πνευματικών τέκνων του μητροπολίτη Φλωρίνης Αυγουστίνου (Καντιώτη) και ορισμένοι οπαδοί του παλαιού ημερολογίου εγκαταβιούντες στο ΄Αγιον ΄Ορος.

[4]. Σε όλο το κείμενο ακολουθείται το παλιό ημερολόγιο. Προς διευκόλυνση των αναγνωστών δίνονται μέσα σε παρένθεση οι ημερομηνίες σύμφωνα με το νέο ημερολόγιο.

[5]. Σπ. Λοβέρδος, *Ο Μητροπολίτης Σμύρνης Χρυσόστομος,* Αθήνα 1929, σ. 209.

[6]. Βλ. αντί πολλών, Κώστας Μισαηλίδης, *Η καταστροφή και οι τελευταίες ημέρες της Σμύρνης,* Αθήνα 1925, σσ. 25-26• Ν. Καρτσωνάκης – Νάκης, *Θυμάμαι τη Σμύρνη*, Αθήνα 1972, σσ. 29-30• Μιχαήλ Ροδάς, *Η Ελλάς εις την Μικράν Ασίαν*, Αθήναι 1950• Ρίτσαρντ Ράινχαρντ, *Οι στάχτες της Σμύρνης,* Αθήνα 1992.

[7]. Ο Θωμάς Βούλτσος (Γκόρνιτζα ή Γόρνιτζα [σημερινή Καλή Βρύση] Δράμας,1877 – Αθήνα, 1970) προσελήφθη στην υπηρεσία του Χρυσοστόμου περί το 1906 και δεν τον αποχωρίστηκε παρά όταν το 1914 φυλακίστηκε επί διετία και εν συνεχεία εξορίσθηκε, γιατί μετέφερε αλληλογραφία του δεσπότη με τις ελληνικές εφημερίδες. Στη Σμύρνη επέστρεψε μετά την απελευθέρωση της πόλης από τον ελληνικό στρατό και παρέμεινε στην υπηρεσία της Μητρόπολης μέχρι τη σύλληψη του Χρυσοστόμου από τους στρατιώτες του Νουρεντίν, οπότε κατέφυγε ως

πρόσφυγας στην Αθήνα.

[8]. Βλ. *Το Αρχείον του Εθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου όπως διεσώθη από τον Μητροπολίτη Αυστρίας Χρυσόστομο Τσίτερ,* Μορφωτικό ΄Ιδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2000, τ. Α΄, σ. xlix. Σημειώνουμε ότι ο Ευγένιος Καλαφάτης παρέμεινε στη Μητρόπολη και βρήκε μαρτυρικό θάνατο από τους Τούρκους στο Νύμφαιο, όπου είχε διατελέσει διοικητής στην περίοδο της ελληνικής διοίκησης. Περισσότερα βλ. σε Χρ. Σ. Σολομωνίδη, *Ο Σμύρνης Χρυσόστομος,* εκδ. «Ειρμός», Αθήνα 1993, σσ. 19-20.

[9]. Για τρεις δημογέροντες κάνει λόγο ο M.L. Smith*(IonianVision. GreeceinAsiaMinor 1919 – 1922)* και για τέταρτο δημογέροντα – μη ευρεθέντα – ο αιδεσιμότατος Γεράσιμος Χαροκόπος (*«Διάφορα» Σημειώσεις του Ηρακλή Α. Τσίτερ. Κωνσταντινούπολη – Τρίγλια – Σμύρνη*, επιμ, Εριφύλη Κοντοπούλου, εκδ. ΠΑΚΕΘΡΑ, Ξάνθη 2006, σ. 211).

[10]. Στις τελευταίες ώρες πριν από το μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης αναφέρεται και ο μητροπολίτης Εφέσου Χρυσόστομος (Χατζησταύρου) στην έκθεση που έστειλε τον Οκτώβριο του 1922 προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη (Βλ. Βικτώρια Σολομωνίδου, «Ο Εφέσου Χρυσόστομος για την καταστροφή της Σμύρνης», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών,* τ. Δ΄ (1983), σσ. 301-322), χωρίς εντούτοις να κατονομάζει την πηγή του. Πιθανόν να βασίστηκε σε πληροφορίες που άντλησε από το Θ. Βούλτσο, δεδομένου ότι οι δυο τους γνωρίζονταν από την εποχή που υπηρετούσαν στη Δράμα, κοντά στο μητροπολίτη Χρυσόστομο Καλαφάτη. Μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή συναντήθηκαν στην Αθήνα, προκειμένου να διευθετήσουν το θέμα της παραλαβής δύο κιβωτίων με τα αρχιερατικά άμφια του μητροπολίτη Σμύρνης, που είχαν μεταφερθεί στην Ελλάδα με το ελληνικό θωρηκτό «Λήμνος». Βλ. Πρωτ. Ηλία Θ. Δροσινού, «Πώς διεσώθησαν τα άμφια του Χρυσοστόμου Σμύρνης», περ. *Τόλμη* (της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Αθηνών), τχ. 66, Σεπτέμβριος 2006, σσ. 30-34.

[11]. Χρήστος Σωκρ. Σολομωνίδης, *Η Δημοσιογραφία στη Σμύρνη (1821 – 1922),* Αθήνα 1959,σ. 199.

[12]. Ο Ali Ağe ισχυρίζεται, μεταξύ άλλων, ότι ο Νουρεντίν πασάς του ανέθεσε την εκτέλεση της θανατικής ποινής του Χρυσοστόμου Σμύρνης. Βλ.*Το Αρχείον του Εθνομάρτυρος Σμύρνης Χρυσοστόμου*, *ό.π.* ., τ. Γ, σ. 393.

[13]. Βλ. Μοναχός Μάξιμος Ιβηρίτης (Νικολόπουλος), *Ο πολύαθλος Μητροπολίτης Δράμας – Σμύρνης Χρυσόστομος ΄Ηρως και Μάρτυς*, ΄Αγιον Όρος 2010. σ. 94, υποσ. 29ιη΄.

[14]. Γ.Ε. Μυλωνάς, «Ο Εθνομάρτυς Χρυσόστομος Μητροπολίτης Σμύρνης», περ. *Νέα Εστία*, τχ. 1333, 15.1.1983, σσ. 89-90.

[15]. Εκτός του Κορίνθου και άλλοι δύο αρχιερείς της Εκκλησίας της Ελλάδος έσπευσαν να προεορτάσουν στην επαρχία τους τη μνήμη του Χρυσοστόμου Σμύρνης ως Αγίου: Ο μητροπολίτης Σάμου και Ικαρίας Παντελεήμων (Μπαρδάκος), στις 30 Αυγούστου 1992, και ο μητροπολίτης Δημητριάδος και Αλμυρού Χριστόδουλος (Παρασκευαΐδης), μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος, στις 12 και 13 Σεπτεμβρίου 1992. Για τις παραπάνω λατρευτικές εκδηλώσεις βλ. Νίκος Χ. Βικέτος, *Η αγιότητα του Χρυσοστόμου Σμύρνης και η μαρτυρία της Εκκλησίας,* εκδ. «Ενώσεως Σμυρναίων», Αθήνα 1993.

[16]. Ο μητροπολίτης Κορυτσάς και Πρεμετής Φώτιος Καλπίδης (1902 – 1906) δολοφονήθηκε από τους κομιτατζήδες το Σεπτέμβριο του 1906.

[17]. Χρυσόστομος Καλαφάτης, *Εκθέσεις περί του Μακεδονικού Αγώνος 1903* – 1907, επιμ. Βασιλείου Λαούρδα, εκδ. «Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών / ΄Ιδυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου», Θεσσαλονίκη 1960, σ. 21.

[18]. Πρβλ., «ο ποιμήν ο καλός την ψυχήν αυτού τίθησιν υπέρ των προβάτων» (Ιωαν. ι΄ 11).

[19]. Λ. Φιλιππίδης, *Ο Σμύρνης Χρυσόστομος*, *ό.π.*, σ. 35. «Ο τελευταίος ΄Ελληνας που θα φύγει απ’ τη Μικρά Ασία θάμαι εγώ», είπε ο εθνο-ιερομάρτυρας στο λοχαγό Γεώργιο Κατερινάκη και αυτός το ανακοίνωσε στον λοχία Κωνσταντίνο Ταμπουρατζάκη, στο Μικρασιατικό Μέτωπο» (Ιωάννης Δ. Δρούλιας, *Ο Πρωτοπρεσβύτερος Κωνσταντίνος Αντ. Ταμπουρατζής (ή Ταμπουρατζάκης), 1897 – 1999*, Αθήναι 2000, σ. 61).

[20]. *Τιμητικός τόμος επί τω Ιωβηλαίω του Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Φιλίππων, Νεαπόλεως και Θάσου Χρυσοστόμου,* Καβάλα 1960, σ. 487.

[21]. Σύμφωνα με προφορική μαρτυρία του Παναγιώτη Κοσμάτου προς τον γράφοντα ο Χρυσόστομος Σμύρνης κατέγραψε τα λόγια του ψαλμού σε ένα κομμάτι τσιγαρόχαρτου που του επέδωσε ο λοχαγός Τ. Κοσμάτος, όταν τον επισκέφθηκε για να τον παρακαλέσει να βαφτίσει το γιο του. Ο μητροπολίτης του μίλησε για τη ραγδαία επιδείνωση της θέσης των Ελλήνων και την επικείμενη

κατάληψη της Σμύρνης από τους Τούρκους και του δήλωσε πως κατόπιν αυτών «μάλλον δεν επρόκειτο να προλάβουν τη βάφτιση». Το αυτόγραφο του Χρυσοστόμου Σμύρνης, ο Π. Κοσμάτος παρέδωσε στο μητροπολίτη Δημητριάδος Χριστόδουλο (Παρασκευαΐδη) και εκείνος με τη σειρά του το προσέφερε στο Εκκλησιαστικό Μουσείο του ναού της Ευαγγελιστρίας Ν. Ιωνίας – Βόλου, όπου φυλάσσεται μέχρι σήμερα.

[22]. Βλ. σ. 2 εδώ.

[23]. Το ιερό αυτό κειμήλιο διέσωσε ο Θ. Βούλτσος και το παρέδωσε στον ανεψιό του εθνο-ιερομάρτυρα Χρυσόστομο Φιλ. Καβουνίδη. Σήμερα φυλάσσεται στο Μουσείο Μικρασιατικών Κειμηλίων της Εστίας Νέας Σμύρνης.

[24]. Περ. *Πειραϊκή Εκκλησία,* αριθ. φύλλου 207, Σεπτέμβριος 2009, σ. 39.
Εικόνα (κεντρική): *Το μαρτύριο του Αγίου Χρυσοστόμου Σμύρνης. Εικόνα από το νέο Καθολικό της Ι. Μονής Μεταμορφώσεως Καμένων Βούρλων. Χειρ Σοφίας Παπάζογλου. Τη συντόνω επιμελεία επί της συνθέσεως των του μαρτυρίου θεμάτων του αρχιμ. Σεραφείμ. 2011.*

Πηγή: *amen.gr*